

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΑΜΥΚΛΑΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Καθ. ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ, Διευθυντής Ερευνητικού Προγράμματος Αμυκλών, Δ/ντής του Μουσείου Μπενάκη
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΛΙΖΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΞΕΝΙΚΑΚΗΣ,
ANNA ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Το ιερό του **Αμυκλαίου Απόλλωνα**, μαζί με τα ιερά της **Χαλκιοίκου Αθηνάς** και της **Ορθίας Αρτέμιδος**, ήταν για την Αρχαία Σπάρτη κάτι σαν την Αγία Τριάδα του χριστιανισμού. Μια τριάδα που η σημασία της ξεπερνούσε κατά πολύ τις ανάγκες της τοπικής θρησκευτικότητας, εκτονώνοντας τόσο τα καθημερινά αιτήματα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, όσο και τις πιεστικές εντάσεις του ιστορικού βίου της πόλεως.

Σχετικά με το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνα πιο συγκεκριμένα, με ό,τι μ' άλλα λόγια είναι σήμερα ορατό πάνω στο λόφο της Αγίας Κυριακής, γύρω στα 5 κλμ. έξω από τη Σπάρτη, αισθάνομαι υποχρεωμένος να προτάξω τη γαιοφυσική ιδιαιτερότητα του περιβάλλοντος. Το πλεονέκτημα μιας θέσεως εξαιρετικού

κάλλους, ενός χώρου ο οποίος ατενίζει τον μαγευτικό κάμπο του Ευρώτα, έχοντας πίσω τους θεόρατους όγκους του Ταΰγετου και αριστερά την πανέμορφη οροσειρά του Πάρνωνα. Γιατί, από τον μνημειακό πλούτο του ιερού και τον περίφημο θρόνο του Βαθυκλή, ακόμα και όσοι έχουν διαβάσει τον Πausανία, δύσκολα μπορούν να σχηματίσουν μια έστω και αμυδρή εικόνα, βλέποντας ό,τι απόμεινε επιτόπου από τη θεμελίωση και την πρώτη βαθμίδα μιας καταταλαιπωρημένης κρηπίδας.

Οι **Αμύκλες** ήταν ένας προδωρικός οικισμός των Αχαιών, τις παραδόσεις των οποίων σεβάστηκαν μετά την κάθοδο και την επικράτησή τους οι Δωριείς. Ενώ ο οικισμός αυτός παραμένει αρχαιολογικά ανεντόπιστος, τα ανασκαφέντα από τον όψιμο 19^ο αιώνα

και μετά τμήματα του ιερού απέδειξαν με πολύτιμα ευρήματα την αδιατάρακτη συνέχεια της λατρείας, καλύπτοντας την Υστεροελλαδική περίοδο της μυκηναϊκής εποχής, τη μεγάλη διάρκεια των γεωμετρικών χρόνων, και όλο τον αρχαϊκό 6^ο αιώνα π.Χ. Τότε, το ιερό του Απόλλωνα γνώρισε μια θεαματική άνθιση που συνεχίστηκε κατά τη διαδρομή των επόμενων αιώνων, της ρωμαιοκρατίας και της πρωτοχριστιανικής περιόδου.

Στο ιερό των Αμυκλών λατρευόταν αρχικά ο **Υάκινθος**, ένας προελληνικός θεός της βλάστησης, κρητικής πιθανότατα καταγωγής, πάνω στον τάφο του οποίου είχε στηθεί το 13 περίπου μέτρων ξόανο του Απόλλωνα, γνωστό από τις μαρτυρίες των πηγών και σπαρτιατικά νομίσματα των ρωμαϊκών χρόνων.

Γύρω στα μέσα του 2^{ου} αι. μ.Χ. ο περιηγητής Πausanίας μένει εκστατικός από τον θρόνο που το περιέβαλλε και από τον εντυπωσιακό αριθμό των μυθολογικών παραστάσεων που το διακοσμούσαν.

Για την κατασκευή του λαμπρού όσο και αιγιματικού αυτού μνημείου προς το τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ. οι Σπαρτιάτες είχαν μετακαλέσει από τη Μαγνησία της Μικρασίας έναν διάσημο τότε αρχιτέκτονα, τον **Βαθυκλή**. Στον Pausanias έκαναν εντύπωση και άλλα αναθήματα, κυρίως οι χάλκινοι τρίποδες πάνω από αγάλματα φημισμένων καλλιτεχνών όπως ο Σπαρτιάτης Γτιάδας, ο Αιγινήτης Κάλλων, ο Αργεΐος Πολύκλειτος ο νεώτερος, και ο Αρίσανδος ο Πάριος, πατέρας του πασίγνωστου γλύπτη Σκόπα. Οι αρχαιολογικές

όμως έρευνες έφεραν στο φως δύο επιπλέον μνημειακές αρχιτεκτονικές κατασκευές: έναν σπανιότατο τύπο κυκλικού κλιμακωτού βωμού και έναν γιγαντιαίων διαστάσεων αναλημματικό τοίχο που, με πολύ μεγαλύτερο ύψος απ' ό,τι σώζεται σήμερα, συγκρατούσε τα χώματα του λόφου, όπου εδραζόταν ο θρόνος και ξόανο του θεού. Κατά τις εντελώς πρόσφατες ανασκαφικές έρευνες, οι οποίες συνεχίζονται και σήμερα συστηματικά, ο τοίχος αυτός αποκαλύφθηκε και αποτυπώθηκε σε όλη του την έκταση από τον αρχιτέκτονα **Θέμη Μπιλή**. Ένας προγενέστερος αναλημματικός τοίχος της γεωμετρικής περιόδου, επίσης σεβαστών διαστάσεων εντοπίστηκε από τον φέροντα την ευθύνη των ερευνών αρχαιολόγο **Σταύρο Βλίζο**.

Αποφεύγοντας τον πειρασμό μιας σε βάθος κριτικής θεώρησης πολλών επιμέρους ζητημάτων γύρω από την αιγιματική δομή του περίφημου θρόνου, θα αναφέρω απλώς ότι την ακατανόητη μορφή του προσπάθησαν να προσεγγίσουν με φανταστικές αναπαραστάσεις ο Quatremere de Quincy το 1814 και ο Theodor Pyl το 1852, ο Ludwig Ruhl το

1854 και ο Adolf Furtwängler το 1893.

Οι αναπαραστάσεις αυτές και κάποιες μεμονωμένες προσπάθειες να ανασυνταχθούν τα μυθολογικά θέματα του διάκοσμου, όσο και οι μετέπειτα απόπειρες να ξανακερδιθεί η εικόνα του ακατανόητου μνημείου, έχουν ως κοινό παρονομαστή την αναγωγή των περιγραφών του Πausανία σε ελεύθερες σχεδιαστικές προτάσεις, με τον δείκτη της υποθετικότητας να ποικίλλει κατά περίπτωση και κατά την αισθητική του χρόνου της υποβολής τους.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι σε όλες τις αναπαραστάσεις δεσπόζει η βασική ιδέα του καθίσματος, ανεξάρτητα από την περισσότερο ή λιγότερο πειστική σχέση του με το κολοσσιακό ξόανο του Θεού. Πάνω στις ίδιες συντεταγμένες οριοθετούνται το 1918 δύο εναλλακτικές προτάσεις του Fiechter, στηριγμένες όμως για πρώτη φορά σε όσα αρχιτεκτονικά μέλη είχαν βρεθεί κατά τις ανασκαφές ή προήλθαν από την κατεδάφιση της εκκλησίας στην κορυφή του λόφου. Τα περισσότερα αρχιτεκτονικά του κατάλοιπα χρησιμοποιήθηκαν και πάλι ως οικοδομικό υλικό, όταν λίγο αργότερα ξαναχτίστηκε

στην κορυφή του λόφου η εκκλησία της **Αγίας Κυριακής**. Ένας επίσης εντυπωσιακός αριθμός από αρχιτεκτονικά μέλη είχε ήδη χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικό υλικό βυζαντινών και μεταβυζαντινών εκκλησιών σε όλη τη γύρω περιοχή έως και τον Μυστρά. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η τοικοδομία του **Προφήτη Ηλία** στο Σκλαβοχώρι – τις σημερινές Αμύκλες.

Οι δικές μου προσπάθειες να απαντηθούν αυτά και άλλα σχετικά ερωτήματα είχαν επικεντρωθεί σε έναν σημαντικό αριθμό από νέα ευρήματα, καθώς και στις επ' αυτών νέες παρατηρήσεις, κατά τη γόνιμη αλλά, με την παρεμβολή της δικτατορίας, άδοξα τερματισμένη θητεία μου στην Αρχαιολογική Υπηρεσία της Σπάρτης. Από τότε είχα οδηγηθεί σε ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία θα επανελεγχθούν, θα συμπληρωθούν, δεν αποκλείεται μάλιστα και να επιβεβαιωθούν στα πλαίσια ενός φιλόδοξου ανασκαφικού και ερευνητικού προγράμματος που έχει ήδη ξεκινήσει από το 2005 με τις ευλογίες του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι συνεχιζόμενες έρευνες μπορεί να θεωρηθεί ως βέβαιο, πως θα επιλύσουν πολλά

από τα προβλήματα ενός από τα πιο φημισμένα ιερά της ελληνικής αρχαιότητας. Όταν άλλωστε ολοκληρωθούν, είναι εξίσου βέβαιο πως θα εμπλουτίσουν τον ιστορικό χάρτη του τόπου μας με έναν από τους πιο συναρπαστικούς αρχαιολογικούς χώρους. Το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα πραγματοποιείται σε άριστο κλίμα συναδελφικής συνεργασίας με την Ε Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με τη συνδρομή μιας πλειάδας από ειδικούς κατά τομέα επιστήμονες αναγνωρισμένου κύρους, και με την εξαιρετικά επώδυνη αναζήτηση των απαραίτητων πόρων για την κάλυψη των σχετικών αναγκών. Αυτό μου επιβάλλει να εκφράσω δημόσια την ευγνωμοσύνη μου προς το Ίδρυμα Ι. Φ. Κωστόπουλος, το Ίδρυμα Α. Σ. Ωνάσης, το Μουσείο Μπενάκη, τον Σύλλογο των εν Αττική Λακεδαιμονίων, τον Λαυρέντη Λαυρεντιάδη του Ομίλου Alaris, και τον φίλο Κωνσταντίνο Μένεγα. Μου επιβάλλει ακόμα να ευχαριστήσω όσους δέχθηκαν να στελεχώσουν το υπό ίδρυση Σωματείο των «**Φίλων του Αμυκλαίου**», και να παραπέμψω τους ενδιαφερόμενους για επιπλέον βιβλιογραφικές ή άλλες πληροφορίες στην ιστοσελίδα: <http://amykles-research-project.wikidot.com/>